

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

וַיִּהְיֶה תַּאֲנֹף בִּי עַל דְּבָרֵיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עֲבָרִי אֶת הַיָּרְדֵּן
וּלְבַלְתִּי בֹא אֶל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יִי אֱ-לֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
נִחְלָה: כִּי אֲנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת הַיָּרְדֵּן
וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירְשֶׁתֶם אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת: (ד, כא-
כב)

המפרשים כאן נדחקו מאד לבאר מה ראה משה לחזור
ולהזכיר כאן את דבר מיתתו פעם נוספת בתוך האזהרה על
עבודה זרה.

ובפשטות יש לומר שהרי בפרשה זו בא להזהירם שלא יעשו
להם פסל כל תמונה. והנה פעם הראשונה כאשר חשבו
שמה נסתלק מעימם, עשו להם עגל מסכה אשר ילך
לפניהם. ולכך ראה לחזור ולהזהירם שלמרות שהוא עומד
להסתלק מהם שלא ישנו באוולתם לעשות שנית פסל
כבראשונה, כמו שמוכיח המשך הדברים: "הִשְׁמְרוּ לָכֶם פֶּן
תִּשְׁכַּחוּ אֶת בְּרִית יְיָ אֱ-לֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם
לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנָת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֱ-לֹהֵיךָ: כִּי יִי אֱ-לֹהֶיךָ אֲשֶׁ
אֲכַלֶּה הוּא אֵל קָנָא" - יש כאן אזהרה שלא ישכחו את
הברית שנאמרה בסיני, ולא יחזרו על הטעות שנעשתה אז.

הִשְׁמְרוּ לָכֶם פֶּן תִּשְׁכַּחוּ אֶת בְּרִית יְיָ אֱ-לֹהֵיכֶם אֲשֶׁר
כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנָת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ
אֱ-לֹהֵיךָ (ד, כג)

והנה מה שאמר 'אשר צוּחַ ה' אלוקיך', צ"ב, שהרי בדבר
איסור דיבר הכתוב. ורש"י ביאר כל אשר צוּחַ, ומה צוּחַ -
צוּחַ שלא לעשות. אבל עדיין צריך ביאור מדוע בלשון
הכתוב נכתב כך. ונראה לומר לפי מה שנתבאר שמה בא
בעצם להזהירם שלא יחזרו על טעותם בחטא העגל. והנה
שם בחטא העגל ביאר הרמב"ן שעינם הטעות ועשו צורת
עגל שהוא אחד הדמויות שראו במרכבה העליונה. ומעתה

וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה
כִּיּוֹם דִּבֶּר יְיָ אֲלֵיכֶם בְּהָרֹב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: (ד, טו)

בגמ' (ברכות לב ב) דרשו פסוק זה לענין שמירת הנפש,
ולמדו מכאן שאסור לו לאדם לסכן את עצמו. וכבר הק'
המפרשים כיצד למדו חז"ל דין זה, אחר שהפסוק בפשוטו
איירי באזהרה שלא לעשות כל צורת פסל, ואיך יתיישב
לפי זה סוף הפסוק 'כי לא ראיתם כל תמונה'.

והנראה לומר שהרי יסוד קדושת האדם נובע מעובדת
היותו 'צלם אלוקים', כמו שנאמר "שִׁפְךָ דָם הָאָדָם כְּאָדָם
דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱ-לֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם". ויש בכך כדי
לומר שיש באדם הרבה מעבר לצורתו החמרית, ועל כן
השחתתו חמורה לעין ערוך מהשחתת סתם חפץ. ומעתה
יובן היטב הדרשה מהפסוק, ונשמרתם מאד לנפשותיכם,
אחר שלא ראיתם כל תמונה מסיני, כיוון שהאלוקים הוא
נעלה מעל כל צורת חומר, כך גם האדם שנברא בצלם
אלוקים הוא נעלה מצורתו החומרית, ועל כן אתם מצווים
בשמירתו, ואין האדם בעלים עליו להשחיתו.

שָׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: וְאַהֲבַת אֶת יְיָ אֱ-לֹהֶיךָ
בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ (ו, ד-ה)

יש להבחין במה שפתח משה ושיתף עצמו עם ישראל ואמר
ה' אלוקינו, וסיים בלשון ציווי - ה' אלוקיך.

והסיבה לכך משום שאת ב' הדיברות הראשונות - אנוכי
ולא יהיה לך - מפי הגבורה שמענו, נמצא שאת ייחוד ה'
שמעו ישראל יחד עם משה רבינו, ולכך שיתף עצמו עמהם
ואמר להם 'ה' אלוקינו', אבל כל שאר המצוות שמעו
ממשה, ולכך אמר להם כמצווה מפי הקב"ה - ואהבת את
ה' אלוקיך.

נבין הפסוק - פסל תמונת כל - אשר צוך ה' אלוֹקִיךָ, כפי אשר השיגו במראה גילוי כבוד ה'.

כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם: (ו, ב)

חז"ל למדו מהפסוקים שכנגד ארבעה בנים דיברה תורה, ואת הפרשה כאן דרשו על הבן החכם. ורכים הקשו שהרי הבן הרשע שואל את אביו בלשון דומה - 'מה העבודה הזאת לכם', וחז"ל דייקו שם מהלשון 'לכם' - 'לפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר, והרי הבן החכם גם כן שואל בלשון כזו - מה העדות... אשר צוה ה' אלוֹקִינוּ 'אתכם', ומדוע זה לא נדרש לגנאי.

והנה תשובות רבות נאמרו בדבר, אבל האמת היא שקושיה מעיקרא ליתא, שהרי הקורא הפסוקים יראה ששאלת הבן הרשע נכתבה בתורה כחלק ממכת בכורות ויציאת מצרים, ואילו פרשת הבן החכם נאמרה קודם הכניסה לארץ. וממילא מובן שאם הבן עומד באותו הזמן ושואל מה העבודה הזאת 'לכם', יש בכך משמעות שבא להוציא עצמו מן הכלל. אבל פרשת הבן החכם נאמרה ביחס לבניהם של נוחלי הארץ, אשר הם ודאי לא היו ביצי"מ וקבלת התורה, וממילא מתבקש שישאלו בלשון 'אתכם', שהרי הם כלל לא היו שם.

וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיִּצְאָהוּ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרַיִם (ד, לו)

יש להבחין שפתח תחת כי אהב את 'אבותיך' בלשון רבים, וסיים בלשון יחיד - ויבחר ב'זרעו' אחריו.

והנה למרות שכל מעשי האבות היו אהובים ורצויים לפני המקום, מ"מ עיקר הברית והבחירה הייתה עם אברהם אבינו, וליצחק ויעקב הובטח להם משמים שינהגו עמם כאותה ברית של אברהם אבינו. ומעתה יש לומר שהכתוב ויבחר בזרעו אחריו קאי על אברהם אבינו, שעיקר הבחירה הייתה בו ובזרעו.

שְׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֱלֹהֶיךָ: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוָּה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת: (ה, יב-טו)

הנה מצינו כמה וכמה שינויים בין הדיברות שנכתבו בפרשת יתרו לבין מה שאמר להם משה כאן, אך נראה

שהשינוי המשמעותי ביותר מופיע כאן, לגבי שמירת השבת. בעשרת הדיברות שבפרשת יתרו מופיע שטעם שמירת השבת הוא זכר לבריאת העולם - "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בָּרַךְ יְיָ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ" ואילו כאן משה אומר להם שהוא זכר ליציאת מצרים - "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוָּה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת", ודבר זה צריך ביאור רב.

והנה בגמ' דרשו על הפסוק 'לדעת כי אני השם מקדישכם' - אמר לו הקב"ה למשה, מתנה טובה יש לי בבית גנאי ושבת שמה ואני מבקשה ליתנה לישראל, לך והודיעם. ולכאור' יקשה מאד, שהרי פסוק זה נאמר בפרשת כי תישא אחר נתינת הלוחות השניות, ואילו השבת ניתנה להם כבר קודם לכן - בפרשת המן ובעשרת הדיברות.

והאיר לן בזה רבינו בעל ה'בן מלך' זצ"ל, שהמדקדק בלשון הפסוקים יראה שעד כאן נצטוו ישראל לקדש ולשבות ביום השבת מחמת שהוא יומו של הקב"ה. אבל בפרשה זו התחדש גדר חדש - 'לעשות את השבת' כביכול על ידי שביתתם בני ישראל הם יוצרים את מציאות קדושת היום. ויש בכך חידוש גדול, שהרי השבת במהותה היא יום של הקב"ה, אבל לאחר מעמד הר סיני היא ניתנה לבני ישראל. וזהו העומק במאמר הכתוב - 'לדעת כי אני ה' מקדישכם', שהשבת היא אות לקדושת בני ישראל אשר ניתן בידם הכוח 'לעשות את השבת' - לקדש את יומו של הקב"ה.

ולפי זה יובן היטב מדוע כאן הזכיר להם משה השבת בתור זכר ליציאת מצרים - כי כאן כבר ניתנה להם הבחינה הרוממה הזאת של 'לעשות את השבת' - שהיא תלויה בעשייתם של בני ישראל - והנה רק מחמת יציאת מצרים זכו ונתעלו למדרגה שכזו, ולכך נאמר להם כאן במהותה של שמירת השבת: "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה, עַל כֵּן צִוָּה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת".

וְהָיָה כִּי יִבְיָאָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבֹתֶיךָ לְאֲבֹרָהֶם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהּ עָרִים גְּדוֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא בָנִיתָ (ו, י)

יל"ע מדוע דווקא כאן הזכיר להם את כל שמות האבות שמחמתם הובטח להם הארץ. וצ"ל בפשטות דהנה כל הרכוש שצברו שם הגויים היה עוד קודם שנחלו בני ישראל את הארץ, ועל כרחק שירשו זאת רק מכוח זכות אבותם כאשר מיני-אז כבר הובטח להם הארץ.

לב המלך – מתורתו של רבינו בעל ה'בן מלך'

נחמו נחמו עמי – כעומק החורבן כך גודל הנחמה

אחר שעברו הימים של בין המצרים שנקבעו לעסוק בהם בענייני האבילות והצער, קבעו חז"ל אחר תשעה באב, שבעה שבועות של התעסקות בענייני נחמה. ואם לאבילות נקבעו שלשה שבועות, הרי לנחמה נקבע 'שבעה דנחמתא'. כי הנחמה היא 'בכפליים' ועוד יותר.

וככל שהאדם יותר קשוב לפעילות לבו של כללות העם והוא מרגיש שאישיותו היא חלק מ'כנסת ישראל', באותה מידה הוא מתאבל על ירושלים באמת וכואב ומיצר ודואג על החורבן ומוראות הגלות האיומים. לבבו של היהודי הער למהותו, לעמו, ולתפקידו, מתקשה להכיל את השבר הגדול והוא משתוחח ביגונו. סאת המרורים אשר תפסו את מרכז לבו בג' דפורענותא, התישו ושחקו את כוחותיו הנפשיים, והוא מתהלך נכאה ושפוף רוח. עבורו נכונו כוסות של נחמה, נזקק הוא לרטיות צרי ונוחם אשר יאוששו אותו ועל ידם ננסכים בו כוחות מחודשים להתחזק למרות הכל.

עוצם הנחמה שמנחמו ה' וריבוי העסק בו שקבעו חכמים מלמדנו עד היכן מגיעה מידת הצער והכאב הראויה בימי האבל, ואף מבחן הוא לאדם, אשר מי שאכן צריך לנחמה והיא לו כנטף מרפא על פצע אנוש, אות הוא כי התאבל נכונה ונכלל הוא בין אבלי ציון וירושלים, והוא אשר יזכה ויראה בנחמתה, וכבר עתה זוכה לראות את החזון המרהיב המתנוצץ בשחר העתיד, ומתעודד בנחמות אשר הבטיח הקב"ה על ידי עבדיו הנביאים. אין הנחמה מתעלמת מהמשבר הקשה של העם בגלות ומחילול השם הנורא וכל המצב הדואב של שכינתא בגלותא. אלא למרות הכל ועל אף הכל, יש בה לחזק ולרפוא מעט לשברון הלב של היהודי היושב אין אונים למול מראה להבות החורבן וחשכת הגלות.

הנחמה שלשה חלקים יש בה א. ההתבוננות בעוצם הטובה שתהיה בעת הגאולה והתקווה שהנה היא קרובה עד מאד. ב. הידיעה שמכאובי הגלות עצמם מטרתם להטיב לנו באחריתנו. ג. ההכרה שבעת הגלות עצמה שכינה עמנו ובכל צרתם לו צר, ולמרות ההסתר הנורא, לעולם לא עזבנו ולעולם לא יטשנו לגמרי, אלא מנהיג אותנו בהסתר משגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים.

ובשבעה שבועות אלו הזמן גרמא לעיין בדברי הנחמות שבנביאים ובמדרשי חז"ל. מענייני עבודת ה' בימים אלו להתבונן ולדעת כיצד תהיה גאולתן של ישראל הטובות הנפלאות שיהיו לישראל בחזרתם אל אדמתם, והר בית ה' יהיה נכון בראש ההרים והקב"ה יושב עלינו לטוב כל הימים. וכל הגויים יריצו ידם והיו עבדים לכל אחד מישראל. אורך ימים ושנים, נקי מכל צער ומבלי שום עגמת נפש לאף אחד מישראל. וכל הימים יטפו ההרים עסיס וה' ירעיף על ישראל שפע טובה. מכל הכיוונים יבואו שטפי ברכה והצלחה, אושר ושמחה, שלום ושלווה, השראות קודש ורוממות נשגבה, גילוי שכינה ורוח קדושה, טעמי תורה וסודותיה, וניבאו בניכם ובנותיכם, ומלאה הארץ דעה את ה'. ויש להתבונן גם בפשטות פסוקי היעודים העתידיים והנחמות שבתורה ובנביאים. כי יסוד הנחמה היא בעצם הידיעה כי לא לנצח יעזוב ולא לעולם יקצוף, אלא התכלית תהיה כה נאצלה ונשגבה, עד שלא יודעו הימים הרעים.

וכאשר יתבונן האדם בגודל הטובה העתידה לבוא, יתנחם ויתאושש אף כי הוא שרוי בתוך צרות הגלות, שהרי לעומת הטוב הגדול הזה אשר קרוב לבוא, יקטן בלבו עוצם הסבל. ואמנם מדבר זה בעצמו יכולים אנו להבין עד כמה תהיה גדולה שמחת הגאולה ושפע טובתה. שהרי הקב"ה מנחם את ישראל ואת ציון, כי הנה יבואו הימים הנשגבים אשר תגדל בהם כל כך הטובה, עד כי לא יודעו אז כל הצרות וישתכחו מכאובי שנות הגלות לגודל האושר וקורת הרוח שיהיו שרויים בטובה. וכדכתיב - 'ברגע קטון עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך' (ישעיה נד, ז) - אם כל הגלות הארוכה של אלפיים שנה על כל מוראותיה ופרעותיה ושואותיה האיומות כל זה נחשב 'רגע קטון', הרי נוכל לתאר לעצמינו עד כמה תגדל הטובה, טובה כה נפלאה ועצומה שלעומתה כל הגלות יחשב רגע קטון מול גודל וריבוי החסד המובטח שיהיה 'ברחמים גדולים אקבצך', שיקויים בנו במהרה בימינו.

מהות האזהרה שלא להוסיף ולגרוע מהמצוות

ועתה ישראל... לא תוסיפו על כל הדבר אשר אנכי מצווה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמור... עיניכם הרואות את כל אשר עשה ה' בבעל פעור וכו'. וצ"ב מה ענינם קשור זה בזה, ונראה לבאר, שכשעבדו לפעור לא עשו זאת סתם מתאוות ע"ז, אלא היה שם איזו כוונה לעבוד את ה' כדרך שלמדו מהגויים במעשיהם בפעור, או שהיה בהם איזו כוונה אחרת לבנות הע"ז ומ"מ היה לשם שמים, וזה פשוט [כמבואר בסנהדרין]. ואפי' הזנות שם היה לש"ש וכדמשמע בסוף הוריות "זמרי זינה ותמר זינתה וכו'" ומוכיח להם משה רבינו שעניניהם ראו מה קרה בסופו של דבר כשביקשו להוסיף מצוות שלא ציווה הקב"ה, ומה היתה התוצאה החמורה ורק ה"דבקים בה' חיים כולכם היום".

וע"פ זה יתבאר המשך הפסוקים ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם וכו', שצ"ב, וכי מקיימים את המצוות בשביל שיאמרו הגוים שע"י חכם ונבון?! ועוד צ"ב, שהתחיל בעניין פעור ואף לאחמ"כ ממשיך בעניין ע"ז ומה ענין הפסוקים האלו כאן.

ולכאורה אפשר לבאר שכהמשך לנ"ל אומר להם משה שבאמת אדרבא, עמ"י לא צריך ללמוד מהגוים דרכי עבודת ה' אלא הגוים צריכים ללמוד מעם ישראל כיצד לעבוד את הקב"ה, והיינו לעיני העמים, ואמרו רק עם חכם ונבון וכו' וכך צריך לעבוד את ה' ויבואר עפ"י המשך הפסוקים ומי גוי גדול וכו'.

והדברים מתיישבים ומכוונים מאד לנאמר בפרשת ראה (יב כט) כי יכרית וכו' השמר לך... ופן תדרוש לאלוהיהם איכה יעבודו הגוים האלה וכו' לא תעשה כן... את כל הדבר אשר אנכי מצווה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו". והיינו שאף כאן מבואר שמזהירים מבל תוסיף ובל תגרע בענין הזה שלא ילמדו ויעשו כאורחות הגויים בעבודת אלילות לעבוד כן את הקב"ה.

הרב בנימין ויס, ביתר עילית